

Др Наташа Стојановић,*
Редовни професор,
Правни факултет, Универзитет у Нишу
Република Србија

DOI: 10.5937/zgrfn1-52879
ORCID 0000-0002-6928-8298

АКТУЕЛНИ ТРЕНДОВИ У РАЗВОЈУ ПРИНЦИПА НАСЛЕДНОГ ПРАВА**

Апстракт: Свака правна грана у правном систему има темељна правила, идеје водиље, на којима је изграђена целокупна конструкција правних норми које је чине, а којима се регулише низ сродних врста одређених друштвених односа. Наследно право као део породице грађанског права не одступа од тога и своја основна начела прилагођава основним принципима грађанског права, захтевима правне традиције, али и потребама друштва у одговарајућем периоду његовог развоја. У Грађанском кодексу Руске Федерације, у делу у којем су регулисани наследноправни односи, у Грађанском кодексу Републике Француске, у делу посвећеном установи наслеђивања и у Закону о наслеђивању Републике Србије основна начела наследног права распоређена су у различитим деловима законских текстова, што делом отежава њихово проналажење и повезивање у једну правно-логичку мисаону целину, па самим тим и њихову примену у пракси. У раду, служећи се правно-догматским, нормативно-правним, упоредно-правним и историјско-правним методом, чинимо покушај да, кроз призму законских решења, теоријских схватања и ставова судске праксе, утврдимо основна начела савременог руског, француског и српског наследног права, анализирамо их и сагледамо њихов смисао и домаћај у регулисању наследноправних односа. Будући да су руски, француски и српски наследноправни прописи до сада више пута новелирани, овим радом посебно желимо да осветлимо актуелне трендове у развоју основних принципа наследног права, како би се утврдио даљи, могући, правац развоја наследноправне регулативе у овим државама.

Кључне речи: руско право, француско право, основни принципи наследног права.

* natasa@prafak.ni.ac.rs

** Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација РС, по Уговору евиденциони број 451-03-65/2024-03/200120 од 5.2.2024. године.

1. Уводне напомене

Принципи (начела)¹ представљају најважнију категорију у праву јер одређују садржај права, његову суштину и сврху (Ткаченко, 2012; Дреев, 2020).

Принципи у праву, као најопштије одредбе у закону, креирају се са циљем да олакшају примену правних норми, да попуне правне празнине у законском тексту и да буду путокази за правилно тумачење нејасних или спорних одредаба у закону. Начелима се, такође, обезбеђује боље разумевање суштине дате правне гране, као и њене друштвене сврхе (Братусь, 1963: 13; Кириллова, 2012: 114; Смольков, 2007: део апстрактна доктората).

Начела могу бити садржана у одређеној правној норми, обично на почетку законског текста, или произлазити из садржине и значења низа правних норми које се налазе у једном законском тексту.

Свака правна грана, па тако и наследно право има основна начела, идеје водиле на којима је изграђена целокупна конструкција норми које је чине.

У Грађанском кодесу Руске Федерације,² Грађанском кодексу Републике Француске³ и у Закону о наслеђивању Републике Србије⁴ основна начела наследног права не чине посебну целину у законском тексту, већ се налазе на разним местима у оквиру наследноправних прописа, што, у крајњој линији, омогућава посленицима правне мисли да различито гледају на ову проблематику.

1 Израз „принцип” (од лат. „*principium*”) дословно означава оно што је прво, почетак, темељ. Видети: WordSense Dictionary. Преузето 8. 6. 2024. <https://www.wordsense.eu/principium>.

2 Грађански кодекс Руске Федерације, први део од 30. 11. 1994. године. Бр. 51-ФЗ, други део од 26. 1. 1996. године. Бр. 14-ФЗ, трећи део од 26. 11. 2001. године. Бр. 146-ФЗ, четврти део од 18. 12. 2006. године. Бр. 230-ФЗ. Закључно са изменама и допунама од 16. 5. 2023. године. Бр. 23-П (Гражданский кодекс Российской Федерации – ГКРФ, часть первая от 30. 11. 1994 года. N 51-ФЗ, часть вторая от 26. 01. 1996 года. N 14-ФЗ, часть третья от 26. 11. 2001 года. N 146-ФЗ и часть четвертая от 18. 12. 2006 года. N 230-ФЗ. Ред от 16. 05. 2023 года. N 23-П). Преузето 15. 7. 2024. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142. У наставку рада ГКРФ.

3 Грађански кодекс Републике Француске од 21. 3. 1804. године. Закон бр. 65-570 1965-07-13; Закон бр. 72-626 1972-07-05. Закључно са изменама и допунама од 15. јуна 2024. године. Закон бр. 2024-536. (Code civil, 21. 03. 1804. *Loi 65-570 1965-07-13; Loi 72-626 1972-07-05. Version en vigueur au 16 juillet 2024*). Преузето 16. 7. 2024. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXTooo006070721/ У продужетку раду СС.

4 Закон о наслеђивању Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 46. 1995, 101. 2003 – одлука УСРС и 6. 2015. У наставку рада ЗНРС.

Предмет наше пажње јесу основни принципи наследног права на простору Руске Федерације, Републике Француске и Републике Србије са циљем да се утврди њихов смисао и домашај, као и степен њиховог преображаја, услед измена и допуна наследноправних прописа у овим државама.

2. Основни принципи на којима је утемељено савремено руско право

2.1. Схватања руских правних теоретичара о основним начелима наследног права у Руској Федерацији

Међу посленицима руске правне мисли нема јединственог гледања на ствар која су то основна начела у регулисању наследноправних односа на простору Руске Федерације, највише због тога што се и руски законодавац на ову тему изричито не изјашњава (Дреев, 2020).

Тако, Гришаев (Гришаев) прави разлику на основне принципе наследног права где спадају слобода наслеђивања и заштита интереса породице као и нужних наследника, и допунске принципе који обухватају: начело наследноправне универзалне сукцесије и начело заштите наслеђа од противправних поступака (Гришаев, 2003: 9–10). Слично Гришаеву и Смољков (Смољков), разликује основне и допунске принципе наследног права. Према овом аутору, у круг основних принципа модерног руског права спадају: начело слободе воље и принцип заштите интереса нужних наследника. У круг допунских принципа спадају: принцип наследноправне универзалне сукцесије и начело слободе и диспозитивности у остваривању права наслеђа (Смољков, 2007).

Грудцина (Грудцына) сматра да је наследно право Руске Федерације утемељено на принципима демократије и једнакости, а да су његове друге идеје водиље: начело првенства наслеђа на основу завештања у односу на наслеђе на основу закона; принцип слободе избора (како оставиоца, тако и наследника); начело равноправности наследника који наслеђују на темељу закона; принцип јединства очувања наследства; начело обезбеђења права наслеђа; принцип заштите правног поретка, морала, интереса оставиоца, наследника и других физичких или правних лица који имају имовинскоправне интересе у односу на одређену заоставштину (Грудцына, 2005: 9).

Курноскина (Курноскина) је схватања да је савремено руско наследно право изграђено и развија се на принципу наследноправне универзалне сукцесије, начелу слободе завештања, начелу заштите права и интереса лица блиских оставиоцу у комбинацији са правима и интересима других

лица, принципу слободе наслеђивања и начелу најпотпуније гаранције испуњења воље оставиоца (Курноскина, 2006: 12).

Дреев (Дреев) дели основна начела савременог руског наследног права на она која имају извориште у нормама ГКРФ: начело универзалне сукцесије, начело слободе завештања, начело тајности завештања и начело правде као опште грађанскоправно начело, и принципе наследног права који директно произилазе из актуелних наследноправних прописа (Дреев, 2020).

Толстој (Толстой) је мишљења да у основна начела наследног права у Руској Федерацији спадају: начело универзалне сукцесије, принцип слободе завештања, начело обезбеђења права и интереса нужних наследника; принцип узимања у обзир не само стварне већ и намераване воље оставиоца; начело слободе избора наследника позваних на наслеђе, принцип заштите правног поретка, морала, интереса оставиоца, наследника и других физичких и правни лица која имају имовинске претензије према заоставштини и начело заштите заоставштине од противправних и неморалних поступака (Толстой, 1999: 34–39). Овај теоријски поглед на основна начела модерног руског права подржава велики број теоретичара у Руској Федерацији (видети, на пример: Гушћина, 2010; Кириллова, 2012: 118; Курбанов, 2018: 44–46; Корнеева, 2019: 12–14), зато ће она, у наставку рада, бити предмет наше пажње.

2.2. Неколико напомена о основним начелима савременог руског наследног права

У савременом руском праву начело универзалне сукцесије има свој извор у чл. 110 ГКРФ. Суштина овог начела огледа се, пре свега, у непосредном преносу заоставштине (како права, тако и обавезе) са умрлог на његове наследнике. Ова начело подразумева да све што је припадало оставиоцу, а што је подобно наслеђивању, прелази на наследнике у непромењеном виду (истом саставу, обиму и вредности), као једна правна целина и у истом тренутку, независно од времена фактичког пријема наслеђа и независно од момента државне регистрације одређених права на имовинским добрима из оставинске масе (ако права подлежу регистрацији код надлежних државних органа), осим ако нешто друго није предвиђено одговарајућим одредбама ГКРФ (деталније: Абраменков, Чугунов, 2019: 90–93). Поједини руски аутори, у начелу универзалне сукцесије виде и продужење правне личности оставиоца од стране наследника и његово представљање у правним односима, изузев односа личноправног карактера (Курбанов, 2018: 44).

Принцип слободе завештања има своје утемељење у чл. 119 ГКРФ. Садржина овог начела огледа се у законом датој могућности сваком завештајно способном лицу да располаже својом имовином за случај смрти, укључујући и ону која се може стећи у будућности у корист једног или више лица, да одреди њихове наследне делове, да лиши наслеђа законске наследнике, без навођења разлога за то и да у изјави своје последње воље унесе друга располагања предвиђена ГКРФ. Ово начело подразумева и могућност опозива или измене већ дате изјаве последње воље. ГКРФ завештаоцу гарантује и тајност, како у састављању, тако и одузимању важности или измени изјаве последње воље (деталније: Гущина, 2010).

Начело обезбеђења права и интереса нужних наследника проистиче из чл. 1149 ГКРФ. Ово начело штити посебно привилеговану групу законских наследника – нужне наследнике. Ради се о малолетном детету или пунолетном детету оставиоца, неспособном за привређивање, затим његовом супружнику и родитељима, такође неспособним за привређивање. У категорију нужних наследника спадају и друга лица неспособна за привређивање која је оставилац за живота издржавао.

Принцип узимања у обзир не само стварне воље оставиоца, већ и његове претпостављене воље има своје утемељење у чл. 1141 ГКРФ. Суштину овог начела чини уважавање последње воље оставиоца, изражене у завештању или уговору о наслеђивању. Међутим, уколико оставилац није располагао *mortis causa*, или је располагао само појединим имовинским добрима, или је то његово располагање неважно или без дејства, онда се позивају на наслеђе наследници према правилима законског наслеђивања у чију садржину је уграђена претпостављена воља оставиоца.

Начело слободе избора наследника позваних на наслеђе проистиче из садржине чл. 1157 ГКРФ. Овај принцип омогућава наследнику да прихвати наслеђе или да га се одрекне у року од шест месеци од отварања наслеђа.⁵ Уколико наследник изричито или прећутно (*pro gestio herede*) не прихвати наслеђе, сматра се да се наслеђа одрекао⁶ (деталније: Курбанов, 2018: 46). Ово начело омогућава наследнику да се одрекне наслеђа, иако је претходно прихватио наслеђе, док неопозивост изјаве о одрицању од наслеђа има стриктну примену.⁷ У домен овог начела улази и слобода наследника да се прихвати наслеђа само по једном правном

5 Видети: чл. 1157, ст. 2, у вези са чл. 1154, ст. 1 ГКРФ.

6 Видети: чл. 1152, ст. 1 ГКРФ.

7 Видети: чл. 1157, ст. 3 ГКРФ.

основу наслеђа или по свим основима позивања на наслеђе, ако је позван на наслеђе на темељу више правних основа наслеђивања.⁸

Начело заштите правног поретка, морала, интереса оставиоца, наследника и других физичких или правних лица која имају имовинско-правне претензије према заоставштини има своје утемељење у више чланова ГКРФ. Тако, интереси наследника оставиоца штите се одговорношћу за дугове оставиоца у вредности примљеног наслеђа.⁹ Интересе будућег оставиоца руски законодавац штити правилом о тајности завештања или уговора о наслеђивању,¹⁰ тумачењем завештања или уговора о наслеђивању у складу са његовом вољом¹¹ и испуњењем свих његових „заповести”, садржаних у располагању за случај смрти.¹² Правни поредак и правила морала штите се: немогућношћу недостојних наследника да наследе оставиоца,¹³ овлашћењем поверилаца оставиоца да своја потраживања пријаве у границама рокова застарелости, утврђених за дотична потраживања,¹⁴ као и обавезом накнаде трошкова овлашћеним лицима која су управљала заоставштином или је штитила.¹⁵

Принцип заштите самог наследства од незаконитих или неморалних поступака извире из чл. 1171–1173 ГКРФ, и нераскидиво је повезан са претходно наведеним начелом савременог руског наследног права. Суштина овог начела огледа се у обезбеђивању потребне заштите наслеђених добара кроз њихов попис и процену, чувања поједних ствари из оставинске масе код нотара (нпр. готовина), односно у банци (хартије од вредности, страни новац, племенити метали и драго камење) или од стране неког од наследника (друге оставиочеве ствари). Када је састав активе заоставштине такав да постоји потреба за њеним управљањем (примера ради, умрли је имао удео у привредном друштву), онда се може применити механизам повереничког управљања који омогућава постављење повереника заоставштине, са циљем њеног очувања и повећања њене вредности.¹⁶

8 Видети: чл. 1152, ст. 2 ГКРФ.

9 Видети: чл. 1175, ст. 1 ГКРФ.

10 Видети: чл. 1123 ГКРФ.

11 Видети: чл. 1132 ГКРФ.

12 Видети: лк. 1137–1140 ГКРФ.

13 Видети: чл. 1117 ГКРФ.

14 Видети: чл. 1175, ст. 3 ГКРФ.

15 Видети: чл. 1171–1173 ГКРФ, у вези са чл. 1174, ст. 2 ГКРФ.

16 Видети: чл. 1173 ГКРФ.

2.3. *Метаморфоза основних принципа модерног руског наследног права*

Право се налази у континуираном кретању и мењању, прилагођавајући се променама у друштву и потребама нових генерација људског рода.

У Русији, не само да је на место Грађанског кодекса из 1964. године¹⁷ на правну снагу ступио ГКРФ, већ су и напред наведена начела наследног права доживела промену, прилагођавајући се захтевима социјалне стварности.

У првом реду, до ступања на правну снагу ГКРФ, начело универзалне сукцесије се примењивало на наслеђивање готово целокупне заоставштине, изузев стицања права на легат и права на основу налога.¹⁸ Данас у важећем ГКРФ постоји више изузетака од овог принципа, не само када је реч о сингуларном последовању у оставиочева права на темељу завештања или уговора о наслеђивању већ и на основу закона.¹⁹ Такође, постоје изузеци и од принципа универзалности у наслеђивању,²⁰ као интегралног дела начела универзалне сукцесије (детаљно: Кирилова, 2012: 118–119).

И начело слободе завештања доживело је преображај. С једне стране, границе слободе завештања да располаже својом имовином за случај смрти проширене су у важећем ГКРФ, будући да је смањен нужни део нужних наследника са $\frac{2}{3}$ на $\frac{1}{2}$.²¹ С друге стране, у ГКРФ повећан је број форми завештања у односу на раније важећи ГК,²² што у великој мери олакшава завештајно способном лицу да сачини завештање, прилагођавајући се околностима конкретног случаја, својим потребама и могућностима. Начело слободе завештања еволуирало је, барем када је реч о супружницима, у правцу могућности да, према важећим наследноправним прописима, сачине заједничко завештање.²³ Будући

17 Грађански кодекс РСФСР од 11. 6. 1964. године. *Гласник Оружаних снага РСФСР*. Бр. 24. Измене и допуне од 26. 11. 2001. године. Бр. 147-ФЗ (Гражданский кодекс РСФСР от 11. 06. 1964 года. *Ведомости ВС РСФСР*. 1964. № 24. Ред. от 26. 11. 2001 года. N 147-ФЗ. Преузето 27. 5. 2024. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1838/

18 Видети: чл. 538–539 ГКРСФСР.

19 Видети: чл. 1183 и чл. 1185, ст. 1 ГКРФ.

20 Видети: чл. 1176 и чл. 1185 ГКРФ.

21 Упоредити: чл. 535 ГКРСФСР са чл. 1149 ГКРФ.

22 Упоредити: чл. 540–542 ГКРСФСР са чл. 1124–1127 и чл. 1129 ГКРФ.

23 Видети: чл. 1118, ст. 4 ГКРФ.

да су измене и допуне ГКРФ, извршене 2018. године,²⁴ увеле у руско право уговор о наслеђивању као дозвољени правни основ наслеђивања на који се аналогно примењују правила која важе за завештање,²⁵ следи да је слобода сваког завештајно способног лица да располаже својом имовином за случај смрти добила квалитативно нову димензију.

Принцип узимања у обзир не само стварне већ и претпостављене воље такође је доживео промене, будућу да је важећим наследноправним прописима значајно проширен круг законских наследника који могу наследити оставиоца, уколико он своју заоставштину не распореди завештањем или уговором о наслеђивању.²⁶ Руски законодавац је већ у постојећи систем груписања крвних сродника – систем степена сродства „уградио” још пет законских наследних редова, обухвативши њима крвне сроднике, закључно са петим степеном сродства, али и одговарајуће тазбинске сроднике (пасторчад, очуха и маћеху), као и лица која је оставилац издржавао.²⁷

И принцип обезбеђења права и интереса нужних наследника је у доброј мери коригован у ГКРФ, у односу на раније важећи ГК. Наиме, како је већ речено, величина нужних делова нужних наследника је сада 1/2 од појединачног законског наследног дела у односу на 2/3 од законског наследног дела одређеног нужног наследника, према раније важећем ГК. Промена суштине овог начела последица је и решења, садржаног у ГКРФ, којим се омогућава да се и тај смањени нужни додатно умањи или да се нужном наследнику он уопште и не да, уколико би нужном наследнику на име нужног дела припала непокретност коју завештајни наследник користи за становање, а коју нужни наследник није за живота оставиоца употребљавао, или се ради о стварима које су завештајном наследнику служиле као главни извор средстава за рад (нпр. алат, креативна радионица и сл.)²⁸

Начело слободе избора наследника позваних на наслеђе модификовано је у ГКРФ у односу на раније важеће наследноправне прописе. Наиме, сада руски законодавац даје шира овлашћења наследнику који хоће да се одрекне наслеђа, чак и у ситуацији када је већ наслеђе, изричито

24 Ова новина постала је интегрални дело ГКРФ на основу Федералног закона од 19. 7. 2018. године, №217-ФЗ, под оригиналним насловом „О внесении изменений в статью 256 части первой и часть третью Гражданского кодекса Российской Федерации”, преузето 12. 6. 2024. године. <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online/.cgi?req=doc&nd=RRGHw&base=LAW&n=302862&dst=100055&field=134#u3LsNrTwy9aQtdAe1>.

25 Видети: чл. 1118, ст. 1 ГКРФ.

26 Упоредити: чл. 532 раније важећег ГКРСФСР са чл. 1141–1148 ГКРФ.

27 Видети: чл. 1145, ст. 3 и чл. 1148 ГКРФ.

28 Видети: чл. 1149, ст. 4 ГКРФ.

или прећутно, прихватио, што није било могуће на основу ГКРСФСР.²⁹ Штавише, актуелним наследноправним прописима наследник који је у односу на наслеђе поступао *pro gestio herede* има право да се одрекне наслеђа, по истеку одређеног рока,³⁰ ако надлежни суд сматра да су разлози за пропуштање рока били ваљани.³¹ С друге стране, у руском праву забрањено је да наследник који се одрекао наслеђа опозове дату изјаву или је измени.³²

Слобода избора наследника који су позвани на наслеђе „појачана је” у ГКРФ, у односу на раније важеће наследноправне прописе, могућношћу наследника да може, уколико је позван на наслеђе на основу више правних основа – да се наслеђа одрекне по једном основу или по свим правним основима.³³

Начело заштите правног поретка, морала, интереса оставиоца, наследника, других физичких или правних лица која имају имовинско-правне претензије према заоставштини доживело је преображај у односу на раније важећи ГК. То је јасно видљиво у погледу ближег одређења правних последица недостојности за наслеђивање наследника,³⁴ боље заштите интереса поверилаца оставиоца, јер сада могу да пријаве своје потраживање наследницима у границама рокова застарелости потраживања, а не, како је то било предвиђено раније важећим ГК, у року од шест месеци од отварања наслеђа оставиоца,³⁵ као и детаљног регулисања правне позиције оних лица која штите или управљају заоставштином оставиоца.³⁶ Осим тога, важећим ГКРФ, а у циљу заштите интереса самог оставиоца, доследно је испоштован принцип тајности завештања и обезбеђено је да се права воља оставиоца сазна путем тумачења нејасних или спорних одредаба у завештању.³⁷ И код одговорности за оставиочеве дугове додатно је обезбеђена заштита наследника, будући да ГКРФ децидно одређује да наследник који је путем наследноправне трансмисије ступио на место наследника који је умро након отварања наслеђа оставиоца, не изјаснивши се о пријему

29 Упоредити: чл. 1157, ст. 2 ГКРФ са чл. 550, ст. 3 раније важећег ГКРСФСР.

30 Ради се о року од шест месеци од отварања наслеђа који је идентичан року за пријем наслеђа. Видети: чл. 1154 ГКРФ.

31 Видети: чл. 1157, ст. 2 ГКРФ.

32 Видети: чл. 1157, ст. 3 ГКРФ.

33 Видети: чл. 1158, ст. 3 ГКРФ.

34 Видети: чл. 1117, ст. 3 ГКРФ.

35 Упоредити: чл. 1175, ст. 3 ГКРФ са чл. 554 ГКРСФСР.

36 Видети: чл. 1171–1174, ст. 2 ГКРФ.

37 Видети: чл. 1123 и чл. 1132 ГКРФ.

или одрицању од наслеђа, одговара само за оставиочеве дугове, а не и за дугове наследника на чије место је дошао.³⁸

И принцип заштите самог наследства еволуирао је у ГКРФ, у односу на ГКРСФСР, будући да актуелни наследноправни прописи садрже детаљна правила у погледу заштите и управљања наследством.³⁹

3. Основна начела савременог француског наследног права

3.1. Мишљење француских правних мислилаца о основним принципима наследног права у Републици Француској

Ни међу француским теоретичарима нема сагласја у погледу тога на којим принципима је утемељена установа наслеђивања у савременом француском праву.

Тако, Тере и Лукет (Terré, Lequette) у основна начела наследног права увршћују: принцип наслеђивања лица, а не имовине; принцип јединства заоставштине, са пратећим начелима која се односе на имовинску структуру наслеђа; начела која се односе на породичну структуру наслеђа и принцип аутономије воље, ограничен забраном уговора о будућем наследству и установом нужног дела (Terré, Lequette, 1997: 54–74, 201–202, 482, 629).

Грималди (Grimaldi) је мишљења да се установа наслеђивања у француском праву темељи на: начелу о супсидијарној примени законског наслеђивања у односу на завештајно и уговорно наслеђивање, принципу ограничене аутономије воље установом нужног дела и начелном забраном уговора о будућем наследству, начелу да се наслеђује лице, а не имовина и начелу јединства заоставштине (Grimaldi, 2017: 43–44, 91, 219, 227–228, 318, 477–479 и 487).

Малори, Енес и Бернер (Malaurie, [Aynés], Brenner) основним принципима наследног права у модерној Француској сматрају: начело аутономије воље, принцип да се наслеђују имовинска добра, а не умрло лице и начело јединства заоставштине (Malaurie, [Aynés], Brenner, 2018: 21–22, 41, 46, 113–116 и 144–145).

Мори (Maury) под темељна начела француског наследног права подводи: начело да се наслеђује лице, а не имовина, принцип јединства заоставштине и начело аутономије воље (Maury, 2007: 9–20).

38 Видети: чл. 1175, ст. 2 ГКРФ.

39 Упоредити: чл. 555–556 ГКРСФСР са чл. 1171–1173 ГКРФ.

3.2. Неколико напомена о основним начелима савременог француског наследног права

Суштина начела јединства заоставштине огледа се у истоветним правилима за наслеђивање заоставштине оставиоца, без обзира на природу или порекло имовинских добара који је чине. Све до измена и допуна СС извршених 2001. године, ово начело је имало своје утемељење у његовом чл. 732. Са реформом француског наследног права из 2001. године, стари чл. 732 „нестаје”, остављајући без одговора правну заједницу да ли је принцип јединства заоставштине и даље стуб носач установе наслеђивања у Француској или не. Јаз је продубљен изменама и допунама СС из 2006. године, будући да и оне „игноришу” овај принцип, задајући све директнији ударац идеји о јединству заоставштине (Maugu, 2007: 13). По схватању поједних француских аутора, принцип јединства заоставштине, упркос нестанку чл. 732, и даље је један од темељних принципа наследног права, али је озбиљно оштећен (Malaurie, [Aupés], Brenner, 2018: 64).

Принцип да се наслеђује лице, а не имовина, који има своје корене у архаичном римском праву (Marković, 1991: 7–8; Nicod, 2014), подразумева да је наследник тај који оставиоца мења у правним односима, преузимајући његово место уз минимум формалности, одмах након његове смрти (Maugu, 2007: 10). Поједини правни писци у овако конципираном начелу да се наслеђује лице, а не имовина виде заправо начело универзалне сукцесије (Mathieu, Vladimirovna Rostovtseva, 2016: 460).

Остарилац, дакле, наставља да живи кроз своје наследнике који не само да настављају његово име, већ и добијају његова имовинска добра, као и дугове за које одговарају и својом имовином (Maugu, 2007: 10; Nicod, 2014).

Принцип да се наслеђује лице, а не имовина нема директно утемељење ни у једном члану СС, али би се његово постојање могло повезати са садржином чл. 785, ст. 1 СС који одређује да наследник који безусловно прихвати наслеђе одговоран је неограничено за дугове и оптерећења која из тог наследства произлазе (тако и: Nicod, 2014). Осим тога, на присуство овог начела у француском праву указује и чл. 724 СС, који прецизира да наследници, одређени законом, аутоматски преузимају наследство оставиоца тренутком отварања његовог наслеђа,⁴⁹ што у великој мери подсећа на средњовековну доктрину француског права „*le*

40 Поједини француски теоретичари сматрају да је ово решење пре последица континуитета личности оставиоца, него афирмација самог континуитета. Видети: Sériaux, 2013: n° 6. Наведено према: Nicod, 2014.

mort saisit le vif doctrine”,⁴¹ (тако и: Mathieu, Vladimirovna Rostovtseva, 2016: 460), па и на начело стицања наслеђа *ipso iure*, прихваћено у српском праву.

У прилог постојања овог начела у француском праву иде и ретро-активно дејство изјаве о прихватању или одрицању од наслеђа,⁴² као и декларативно дејство деобе наследства⁴³ (деталније: Маугу, 2007: 10–11; Nicod, 2014).

Начело аутономије воље у сфери наследноправних односа у француском праву испољава се кроз слободу појединаца да својом имовином располажу путем добротинских правних послова (*libéralités*) – поклона (*la donation*), завештања (*le testament*) и поклона будућих ствари (*l’institution contractuelle*) (Grimaldi, 2017: 221).

И док се поклонима постижу правни ефекти за живота уговорних страна, код завештања и поклона будућих ствари то се догађа у време када је завештаоцу, односно поклонодавцу отворено наслеђе.

Слобода завештајних располагања у оквиру начела аутономије воље односи се на могућност завештајно способног лица да целокупну своју имовину или њен део остави универзалном испорукопримцу,⁴⁴ квази-универзалном испорукопримцу⁴⁵ или партикуларном испорукопримцу.⁴⁶ Слобода завештајних располагања подразумева и могућност опозива већ дате изјаве последње воље.⁴⁷

Слобода остављања поклона будућих ствари може се остварити брачним уговором – од трећег лица будућим супружницима,⁴⁸ или између самих будућих супружника, као и између самих супружника, током трајања брака.⁴⁹ Овај сегмент аутономије воље појединаца у француском праву, када се реализује брачним уговором, не може се опозвати, а када се остварује током трајања брака, опозив је (Grimaldi, 2017: 222).

Слобода располагања поклонима, завештањем или путем поклона будућих ствари, у првом реду, ограничена је установом нужног дела у корист нужних наследника.⁵⁰ Аутономија воље у домену наследноправних

41 Дословце преведено „мртви хватају живе доктрина”. Преузето 12. 5. 2024. <https://www.lsd.law/define/le-mort-saisit-le-vif-doctrine>.

42 Видети: чл. 776, у вези са чл. 768 СС.

43 Видети: чл. 883 СС.

44 Видети: чл. 1003 СС.

45 Видети: чл. 1010 СС.

46 Видети: чл. 1010, ст. 2 СС.

47 Видети: чл. 895 СС.

48 Видети: чл. 1081–1090 СС.

49 Видети: чл. 1091–1099-1 СС.

50 Видети: чл. 913 СС.

односа ограничена је и начелном забраном закључивања уговора о будућем наследству, у смислу стицања или одрицања од права на заоставштину која још није отворена.⁵¹

3.3. Преображај основних принципа модерног француског наследног права

У прилог научној тврдњи да је принцип јединства заоставштине доживео озбиљну метаморфозу иде решење СС, садржано у чл. 366, ст. 1, које и те како води рачуна о пореклу добара која чине заоставштину умрлог усвојеника из обичног усвојења. Наиме, француски законодавац одређује да део заоставштине усвојеника који је умро без потомства или супружника, стечен од усвојитеља, враћа се њему или његовим потомцима, ако та добра још увек постоје у природи у тренутку отварања наслеђа усвојеника. Имовинска права која је усвојеник бесплатно добио од својих родитеља враћају им се на исти начи (или њиховим потомцима). Она имовинска добра која премаше ту вредност деле се на пола између његове биолошке породице и усвојитељске породице.

Још један доказ да је начело јединства заоставштине озбиљно повређено јесте садржина чл. 757-3 СС који говори о праву браће и сестара (или њихових потомака) оставиоца, који у конкретном случају наслеђују оставиоца, представљајући своје родитеље, да заједно са супружником деле (по 1/2) оно што је умрли добио од својих сродника у правој узлазној линији путем наследства и поклона, уколико се та добра и даље налазе *in natura* у заоставштини. Супружнику у целини припада оно што је оставилац стекао теретним правним послом.

Да је начело јединства заоставштине у француском праву претрпело значајну метаморфозу потврђује и правило садржано у чл. 738-2 СС, које даје право родитељима оставиоца, умрлог без потомства, да захтевају враћање добара која су они дали на име поклона, сада покојном детету, у висини вредности свог наследног дела.⁵² За разлику од претходно наведена два случаја, у овој ситуацији, ако се поклоњена добра не могу вратити *in natura*, могуће је враћање њихове вредности у границама активне заоставштине.⁵³

Одступање од принципа јединства заоставштине предвиђа и Законик о интелектуалној својини Републике Француске,⁵⁴ прописујући

51 Видети: чл. 722 СС.

52 Видети: чл. 738-2, ст. 1, у вези са чл. 738, ст. 1 СС.

53 Видети: чл. 738-2, ст. 3 СС.

54 Законик о интелектуалној својини Републике Француске од 1. 7. 1992. године. Закон бр. 92-597. Закључно са изменама и допунама од 17. 2. 2024. године. Закон бр.

за надживелог супружника аутора плодoуживање на ауторским правима док је жив. За преостало време, до истека 70 година од смрти аутора, интелектуална права припадају наследницима.⁵⁵

Колика је моћ принципа јединства заоставштине у француском праву пољуљана сведоче и правила међународног приватног права која предвиђају различите тачке везивања за наслеђивање заоставштине одређеног оставиоца. Тако је за наслеђивање покретних ствари које чине заоставштину меродавно право места пребивалишта оставиоца, док је за наслеђивање непокретности меродавно *lex rei sitae* (Maury, 2007: 13).

Принцип јединства заоставштине не штите у доброј мери ни судови у Француској. То је посебно видљиво код наслеђивања породичних успомена,⁵⁶ гробних места и гробница.⁵⁷

Потпуну примену принципа да се наслеђује лице, а не имовина француски законодавац је ублажио још у изворној верзији СС, решењем да наследник има право да се наслеђа одрекне, као и правилом о прихватању наслеђа у границама активе заоставштине⁵⁸ (више о томе код: Mathieu, Vladimirovna Rostovtseva, 2016: 460). Исто тако, измене и допуне чл. 280 СС предвиђају да након смрти супружника – дужника издржавања, у плаћању алиментације учествују сви наследници, који немају личну обавезу да то чине и то у границама наслеђене активе заоставштине.

Принцип да се наслеђује лице, а не имовина у француском праву ослабљен је нарочито после измена и допуна СС из 2001, 2004, 2006. и 2009. године. У прилог нашој тврдњи иде новина из 2006. године, садржана у чл. 785, ст. 2 СС, да је наследник или универзални легатар одговоран за легате у новцу, само до износа активе заоставштине. Овај принцип француског наследног права крњи и правило из чл. 786, ст. 2 СС, такође из 2006. године, које предвиђа да наследник, и поред безусловног прихватања наследства може тражити од судије ослобођење од плаћања дела или целе обавезе наслеђеног дуга за чије постојање није знао у

2024-449 (Code de la propriété intellectuelle, Loi 92-597. Modifié en dernier lieu par 17. 02. 2024. Loi n° 2024-449). Преузето 15. 7. 2024. https://www.Legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXТо00006069414/2024-07-15/

55 Видети: чл. L. 123-1 и чл. L. 123-6 Законика о интелектуалној својини Републике Француске.

56 Видети, примера ради: Cass. 1re civ., 21 févr. 1978, de Méneval, Bull. civ. I, n° 71; D. 1978.505, n. R. Lindon; JCP G 1978.II.18836, concl. Cont. Gulphe; Defrénois 1978.866, obs. G. Champenois; GAJ civ., n° 99; Cass. 1re civ., 29 nov. 1994, Bull. Civ. I, n° 354; Req., 14 mars 1939, DP 1940.I.9, n. R. Savatier. Наведено према: Malaurie, [Aynés], Brenner, 2018: 47–48.

57 Видети, на пример: Req., 7 avr. 1857, DP 1857.I.311; Cass. 2re civ., 17 oct. 2013, n° 12-23375, Bull. civ. II, n° 206. Наведено према: Malaurie, [Aynés], Brenner, 2018: 51.

58 Видети: чл. 768 СС.

тренутку прихватања наслеђа, из законом прописаних разлога, уколико би његово намирење имало за последицу озбиљно задуживање његове личне имовине.

Да се у француском праву принцип о наслеђивању лица постепено замењује принципом наслеђивања имовине сведоче и решења СС из 2001. године, новелирана 2009. године, садржана у чл. 758, о праву на издржавање предака оставиоца (који нису отац и мајка), из заоставштине оставиоца, које су сви наследници (а у случају да их нема и сви легатари), дужни да измире сразмерно вредности наслеђеног. Иста привилегија предвиђена је чл. 767 СС у корист супружника оставиоца.

Урушавању принципа да се наслеђује лице, а не имовина свакако доприноси и установа налога са постхумним дејством, уведена у француско право 2006. године, чл. 812 СС, која омогућава завештаоцу да одређено физичко или правно лице овласти да управља његовом имовином или да води његове послове у време када више неће бити жив.⁵⁹

Да је принцип да се наслеђује лице, а не имовина много изгубио од своје суштине, иако је „побожно очуван”, (Nicod, 2014), потврђује и пракса француских судова.⁶⁰

Ниједно од начела француског наследног права није доживело такву метаморфозу као што се то догодило са начелом аутономије воље. Наиме, изворна верзија СС садржавала је правило о забрани одрицања од наслеђа које није отворено и уступања евенуталних права у односу на исто.⁶¹ Од јула месеца 2002. године, када су одговарајуће новеле СС из 2001. године ступиле на правну снагу, почео је да се примењује чл. 722 који својом садржином, у доброј мери, контрира већ наведеном чл. 791. Са реформом СС из 2006. године, чл. 791 је нестало из текста Законика (Маури, 2007: 17).

Значајан допринос у развоју начела аутономије воље у наследно-правним односима изнедрило је и решење француског законодавца из 1972. године, а модификовано 2006. године, које омогућава једном физичком лицу или брачном пару да са својим потомцима или другим потенцијалним законским наследницима закључи породични споразум

59 Овај институт регулисан је чл. 812–812-7 СС.

60 У прилог постојања начела да се наслеђује лице, а не имовина гласе, примера ради: Cass.civ. 1re, 5 décembre 2012, n° 11-24758, D. 2013, note A. Tadros, p. 482; Cass. civ. 1re, 4 juillet 2012, n° 11-10594, JCP G 2013, p. 442; RLDCiv. 2012, n° 97, art. 4827, obs. A. Paulin. Наведено према: Nicod, 2014. Против постојања начела да се наслеђује лице, а не имовина јесу: Cass. civ. 3e, 9 décembre 2009, n° 08-20133, D. 2010, 1332, note C. Blanchard; RTDCiv. 2010, 350, obs. T. Revet - Cass. civ. 3e, 9 novembre 2011, n° 10-18473, Defrénois 2012, art. 40322, note A. Tadros. Наведено према: Nicod, 2014.

61 Видети: стари чл. 791 СС.

о подели имовине поклонима, чиме би се унапред одредило ко ће и како наследити његову (њихову) имовину.⁶²

У правцу проширења начела аутономије воље у француском наследном праву сигурно иде и правило о сукцесивним⁶³ и резидуалним добротиним давањима,⁶⁴ и поред начелне забране фидекомисарне супституције у Француској, на основу чл. 896 СС.

Аутономија воље у сфери наследноправних односа на француском тлу још више је дошла до изражаја са новелама СС из 2006. године, увођењем налога са постхумним дејством, о чему је већ било речи (детаљније: Mathieu, Vladimirovna Rostovtseva, 2016: 460).⁶⁵

Границе аутономије воље проширене су 2006. године и правилом да је поклонодавац тај који одлучује о томе да ли ће поклон бити опозван, ако му се, после даривања, роди дете. До Новеле из 2006. године, опозив таквог поклона, у наведеној ситуацији, био је аутоматски, по сили закона.⁶⁶

Појачана примена принципа аутономије воље у наследноправним односима дошла је до изражаја и захваљујући још двома новинама из 2006. године. У првом реду, има се у виду сужење круга нужних наследник на потомке и супружника оставиоца.⁶⁷ Притом, треба имати у виду да супружник може бити нужни наследник једино ако умрли не остави потомство.⁶⁸ Потом, нужном наследнику је омогућено да се одрекне подизања тужбе за редуковање добротиних давања у корист једног или више одређених лица, зарад намирења свог нужног дела.^{69 70}

62 Видети: чл. 1076–1078-3 СС.

63 Видети: чл. 1048–1056 СС.

64 Видети: чл. 1057–1061 СС.

65 Видети: чл. 812 СС.

66 Видети: чл. 960 СС.

67 Француски законодавац елиминисао је из круга нужних наследника родитеље оставиоца новелама из 2006. године. Нешто раније, изменама СС из 2001. године, својство нужних наследника изгубили су остали преци оставиоца. Детаљније: Маури, 2007: 22.

68 Видети: чл. 913 и чл. 914-1 СС.

69 Видети: чл. 924 СС.

70 Треба имати у виду да одрицање од тужбе за смањење добротиних давања није и одрицање од наслеђа, јер, да подсетимо, француско право и даље има начелну забрану одрицања од наслеђа које није отворено, осим у случају када је то допуштено самим законом. Опширније видети код: Mathieu, Vladimirovna Rostovtseva, 2016: 488.

4. Основни принципи савременог српског наследног права

4.1. Мишљење српских посленика правне мисли о основним начелима наследног права у Републици Србији

Слично руској и француској правној мисли и српски теоретичари наследног права различито виде које се то идеје водиље сматрају основним начелима за уређивање наследноправних односа. Тако, Ђорђевић у темељне принципе наследног права уврштава: начело универзалне сукцесије, начело ограничености основа позивања на наслеђе, начело слободе завештања, начело равноправности, начело стицања наслеђа *ipso iure* и начело судског расправљања заоставштином (Ђорђевић, 1997: 35–45). Антић је мишљења да је наследно право у Републици Србији изграђено на: начелу универзалности у наслеђивању, начелу равноправности, начелу ограничености основа позивања на наслеђе, начелу паралелног односа основа позивања на наслеђе; начелу слободе завештања и начелу обавезне универзалне сукцесије (Антић, 2007: 18–30). Сворцан сматра да би у основне принципе наследног права требало уврстити: начело равноправности, начело стицања заоставштине *ipso iure*, начело ограничене слободе тестирања, начело забране уговорног наслеђивања, начело универзалне сукцесије, начело ограничене одговорности за дугове оставиоца и начело официјелног расправљања заоставштине (Сворцан, 2004: 15–16). По схватању Бабића, постоје више начела наследног права, али да се по свом значају посебно издвајају: начело наслеђивања у моменту смрти (*mortis causa*), начело стицања заоставштине по сили закона (*ipso iure*), начело непосредне универзалне сукцесије, начело равноправности, начело добровољности стицања, начело слободе тестирања и начело расправљања заоставштине по службеној дужности (Бабић, 2008: 23–24). Стојановић је мишљења да у темељне принципе наследног права треба уврстити: начело обавезне универзалне сукцесије, начело стицања наслеђа *ipso iure*, начело равноправности у наслеђивању, начело јединства наследне масе, начело ограничености основа позивања на наслеђе, начело ограничене слободе завештајних располагања и начело официјелног расправљања заоставштином (Стојановић, 2011: 11–18). Ђурђевић у темељне принципе наследног права убраја: начело *ipso iure* наслеђивања, начело приватноправног карактера наслеђивања, начело универзалности наслеђивања, начело равноправности, начело ограничености основа позивања на наслеђе, начело слободе тестирања и начело породичног наслеђивања (Ђурђевић, 2010: 25–32).

4.2. Неколико напомена о основним начелима савременог наследног права

ЗНРС нема, попут ГКРФ,⁷¹ изричиту одредбу која говори у прилог наследноправне универзалне сукцесије. Из одредаба посвећених налогу и испоруци,⁷² као и правила која се тичу одговорности за оставиочеве дугове⁷³ може се закључити да се у Републици Србији пренос заоставштине са умрлог на његове наследнике остварује по правилу путем универзалне сукцесије, а само изузетно и путем наследноправне сингуларне сукцесије. Српски законодавац у тексту ЗН спомиње и сингуларно стицање *mortis causa* које се остварује мимо наслеђивања, када је реч о предметима домаћинства мање вредности.⁷⁴ Начело обавезне универзалне сукцесије нема пуну примену и због чињенице да наследник за оставиочеве дугове, по правилу, одговара само у вредности активе заоставштине.⁷⁵

И док раније важећи Закон о наслеђивању Србије,⁷⁶ по угледу на савезни Закон о наслеђивању,⁷⁷ у основним одредбама спомиње и одређује садржај принципа равноправности у наслеђивању,⁷⁸ важећи ЗНРС нема ни речи о овом начелу наследног права, изузев одредбе да и страни држављани имају, под условом реципроцитета, исти наследноправни положај, осим ако међународним уговором није другачије одређено.⁷⁹ У домаћој правној литератури овакав став српског законодавца оправдава се чињеницом да Устав Републике Србије,⁸⁰ у чл. 21, говори о једнакости свих грађана пред Уставом и законом, као и о забрани сваког вида дискриминације, а посебно по основу расе, пола, националне припадности и сл. Будући да се у домаћој законодавној пракси често сусрећемо са понављањима одређених формулација, садржаних у Уставу,⁸¹ не видимо

71 Видети: чл. 110 ГКРФ.

72 Видети: чл. 117, чл. 132–134 и чл. 141–154 ЗНРС.

73 Видети: чл. 222–224 ЗНРС.

74 Видети: чл. 1, ст. 2 ЗНРС.

75 Видети: чл. 222 ЗНРС.

76 Закон о наслеђивању Социјалитичке Републике Србије. *Службени гласник СРС*. Бр. 52.1974, 1.1980, 25.1982 и 48.1988. У продужетку рада ЗНСРС.

77 Закон о наслеђивању Федеративне Народне Републике Југославије. *Службени лист ФНРЈ*. Бр. 20.1955; *Службени лист СФРЈ*. Бр. 19.1965 и 42.1965. У наставку рада СЗН.

78 Видети: чл. 4 ЗНСРС и чл. 4 СЗН.

79 Видети: чл. 7 ЗНРС.

80 Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 98.2006, 115.2021 и 16.2022. У наставку рада УРС.

81 Примера ради, УРС промовише равноправност полова (чл. 15), а Породични закон Републике Србије (*Службени гласник РС*. Бр. 18.2005, 72.2011 – други

разлог да се принцип равноправности у наслеђивању поново не уврсти у текст Закона о наслеђивању, утолико више што се и данас женска деца, услед патријархалних схватања средине у којој живе, одричу наслеђа у корист мушких потомака оставиоца (своје браће, евентуално братанаца и сл.), а деца умрлог, рођена ван брака, често буду „заборављена”, приликом поделе заоставштине. Притом, како би се избегло буквално схватање самог израза „равноправност у наслеђивању”, потребно је прецизирати на шта се та равноправност односи и која су то својства наследника ирелевантна за стицање наследничког својства, како би се избегло различито поступање у пракси (тако и: Ђурђевић, 2010: 28–29).

Мада готово целокупна садржина ЗНРС говори у прилог принципа универзалности у наслеђивању који подразумева да су правила законског наслеђивања општа, иста и једнака за све оставиоце и све наследнике, без обзира на: пол, брачни или ванбрачни статус, ред рођења, узраст, верску припадност, занимање, имовинске прилике и сл., као и да се све што чини заоставштину, без обзира на врсту, намену, порекло и квалитет добара, наслеђује према истим правилима, чињеница је да се његова правила не примењују увек и у свим случајевима расправљања заоставштине на основу закона. Довољно је само споменути наслеђивање права и обавеза из уговора о доживотном издржавању, после смрти даваоца издржавања.⁸² Управо због тога, сматрамо да би сврставање принципа универзалности у наслеђивању у скупину основних принципа наследног права морало да буде праћено и одступањима од овог начела, посебно када су та одступања садржана у неком другом законском тексту, попут наслеђивања удела у ортачком друштву на основу Закона о привредним друштвима Републике Србије.⁸³ Уколико би српски законодавац ово начело уградио у наследноправне прописе, *de facto* би престала потреба за начелом равноправности у наслеђивању и начелом јединства наследне масе које подразумева да се наслеђивање свих оставиочевих добара одвија према истим правилима, независно од њиховог порекла, врсте и намене.

Из чињенице да српски законодавац, у самом ЗН, одређује да се може наслеђивати једино на основу закона и завештања,⁸⁴ а да је уговор

закон и 6.2015) то ближе прецизира равноправношћу супружника као лица истог пола (чл. 3, ст. 3). Или, УРС изједначава децу која су рођена изван брака са децом рођеном у браку (чл. 64, ст. 4), а готово исту формулацију има и Породични закон Републике Србије (чл. 6, ст. 4).

82 Видети: чл. 204–205 ЗНРС.

83 Видети: чл. 119 Закона о привредним друштвима Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 36.2011, 99.2011, 83.2014 – други закон, 5.2015, 44.2018, 95.2018, 91.2019 и 109.2021.

84 Видети: чл. 2 ЗНРС.

о наслеђивању забрањен правни посао,⁸⁵ следи да је једно од основних начела савременог српског наследног права начело ограничености основа позивања на наслеђе.

Будући да на нашем правном простору није уобичајена пракса располагања имовином за случај смрти у форми завештања, у круг основних начела савременог српског права треба, по угледу на руско право, да буде уврштено и начело узимања у обзир не само стварне већ и претпостављене воље оставиоца. На темељу претпостављене воље оставиоца конструисани су законски наследни редови, првенствено узимајући у обзир близину или удаљеност појединих крвних сродника у односу на умрлог. Притом, треба имати у виду да је претпостављена воља оставиоца важећим наследноправним прописима шире постављена у односу на ЗНРС, који је ограничавао круг крвних сродника који су могли бити позвани на наслеђе и то закључно са дедама и бабама и њиховим првостепеним потомцима.⁸⁶

Како ЗНРС, код повећања и смањења наследних делова наследника који чине први и други законски наследни ред, узима у обзир посебне околности у којима се неки од тих наследника налази,⁸⁷ има основа и оправдања да и начело уважавања специфичних прилика и потреба појединих законских наследника буде уврштено у скупину основних начела наследног права.

У основна начела савременог српског наследног права права треба уврстити и начело заштите интереса нужних наследника, за шта има покрића у чл. 40 ЗНРС. Ово начело директно и најозбиљније ограничава слободу завештајних располагања.

У односу на раније важећи ЗНРС, па и СЗН, који су основним одредбама дефинисали начело располагања тестаментом, прописујући да завешталац може располагати својом имовином тестаментом на начин и у границама одређеним законом,⁸⁸ важећи ЗНРС нема такво решење, већ се о постојању овог начела може извести закључак на основу онога шта може чинити садржину завештања⁸⁹ и на темељу могућности завештаоца да своје завештање опозове,⁹⁰ будући да све то долази у домен слободе завештања. Ипак, право завештајно способног лица да може располагати својом имовином *mortis causa* у форми завештања, као примарни део слободе завештања, у законском тексту није изричито наведено.

85 Видети: чл. 179 ЗНРС.

86 Видети: чл. 9, ст. 1 ЗНРС.

87 Видети: чл. 9, ст. 3, чл. 23, ст. 1, чл. 26, ст. 1 и чл. 31, ст. 1 ЗНРС.

88 Видети: чл. 7 ЗНРС и чл. 7 СЗН.

89 Видети: чл. 62, ст. 1, чл. 64, ст. 2 и чл. 114–134 ЗНРС.

90 Видети: чл. 176–177 ЗНРС.

Премда је чланом 212, ст. 1 ЗНРС регулисан принцип стицања наслеђа *ipso iure*, који подразумева да наследник стиче наследство по сили закона у време отварања наслеђа, то не значи да је наследнику ускраћена могућност побијања онога што закон претпоставља. Наиме, српски законодавац даје слободу наследнику да му својевољно престане наследничко својство, тако што ће се наслеђа одрећи до окончања првостепеног поступка за расправљање заоставштине.⁹¹ Управо због тога, има смисла и оправдања да један од основних принципа домаћег наследног права буде оно што руски правни теоретичари заговарају, начело слободе избора наследника, а што у погледу садржине одговара начелу добровољности стицања наслеђа, за које се, како смо већ видели, залаже Бабић. Начело слободе избора наследника применљиво је у односу на све наследнике, изузев државе као последњег и принудног наследника (тако и: Бабић, 2008: 24). Једном дата изјава о прихватању или одрицању од наслеђа везује наследника и он је не може опозвати.⁹²

И начело официјелног расправљања заоставштине које подразумева да се поступак за расправљање заоставштине као особени метод грађанско правне заштите покреће и води по службеној дужности од стране надлежног суда, треба да буде једно од основних начела домаћег наследно права. Разлог лежи у чињеници да сам Закон о ванпарничном поступку Републике Србије,⁹³ као процесни део наследног права у објективном смислу, потврђује његово постојање садржином чл. 87 и чл. 89.⁹⁴

За начело заштите заоставштине које пристиче из садржине чл. 91, чл. 96–104 и чл. 114 ЗВПРС има оправдања да припадне групи основних принципа наследног права. Привременим мерама и мерама за обезбеђивање заоставштине (детално: Стојановић, 2011: 405–411) штите се састав и вредност заоставштине, утврђени у тренутку отварања наслеђа оставиоца.

91 Видети: чл. 213, ст. 1 ЗНРС.

92 Видети: чл. 214, ст. 3 ЗНРС.

93 Закон о ванпарничном поступку Републике Србије. *Службени гласник СРС*. Бр. 25.1982, 48.1988; *Службени гласник РС*. Бр. 46.1995 – други закон, 18.2005 – други закон, 85.2012, 45.2013 – други закон, 55.2014, 6.2015 и 106.2015 – други закон. У продужетку рада ЗВПРС.

94 Деталније о начелима поступка за расправљање заоставштине видети код: Бабић, 1997:

4.3. *Метаморфоза основних принципа наследног права у Републици Србији*

ЗНРС који је данас у примени, можемо рећи, чини корак назад у погледу формулисања и позиционирања основних начела наследног права у односу на раније важеће наследноправне прописе. То јасно показују одредбе ЗН из 1974. године које ближе одређују начело равноправности у наслеђивању и начело располагања тестаментом,⁹⁵ док таквих одредаба у важећем ЗН нема.

У односу на ЗНРС, наследноправни прописи који су данас у примени дају шири домашај претпостављеној вољи оставиоца, будући да сада омогућено позивање на наслеђе свих крвних сродника у правој усходној линији, као и свих потомака дедова и баба оставиоца.⁹⁶ То, у исто време, значи и шири круг нужних наследника,⁹⁷ чиме је начело заштите интереса нужних наследника добило на интензитету. Појачаној улози овог принципа у савременом српском праву свакако је допринело и решење о наследивости права на нужни део које припада наследницима потомка или усвојеника оставиоца.⁹⁸ С друге стране, спуштање старосне доби са 16 на 15 година, за састављање завештања⁹⁹ и увођењем јавнобележничког завештања,¹⁰⁰ проширена је примена принципа слободе завештајних располагања.

Измене и допуне ЗВПРС из 2014. године утицале су на принцип официјелног расправљања заоставштином, у правцу промене субјеката овлашћених да воде оставински поступак, будући да се расправљање конкретне заоставштине може поверити јавном бележнику.¹⁰¹

И начело заштите заоставштине, у извесној мери, претрпело је измене, будући да је уместо органа управе, за попис и процену заоставштине сада надлежан јавни бележник.¹⁰² Исто тако, значајне су ингеренције јавног бележника код одређивања привремених мера за обезбеђење заоставштине, као и код предузимања других мера којима се заоставштина оставиоца штити током оставинског поступка.¹⁰³ Начело

95 Видети: чл. 4 и чл. 7 раније важећег ЗНРС.

96 Видети: чл. 8, ст. 1 ЗНРС.

97 Видети: чл. 39, ст. 1 ЗНРС.

98 Видети: чл. 60, ст. 2 ЗНРС.

99 Видети: чл. 79 ЗНРС.

100 Видети: чл. 11а ЗНРС.

101 Видети: чл. 110а ЗВПРС.

102 Видети: чл. 96 ЗВПРС.

103 Видети: чл. 102 и чл. 104 ЗВПРС.

заштите заоставштине новелама ЗВПРС из 2014. године добило је нову димензију, увођењем печатења појединих имовинских добара из састава заоставштине у списак привремених мера за обезбеђење заоставштине.¹⁰⁴

5. Закључна разматрања

Попут ГКРФ и СС и у ЗНРС принципи наследног права не чине посебну целину која се налази на почетку законског текста. Они своје извориште имају у појединим одредбама закона или проистичу из смисла низа правних норми садржаних у наследноправним прописима. Оваква концепција законског текста иде на уштрб његове квалитетније примене, ефикаснијег попуњавања правних празнина и правилнијег тумачења недовољно јасних одредаба у закону или завештању као правном послу за случај смрти.

Више је него јасно да на простору Руске Федерације, Републике Француске и Републике Србије, нема поклапања у погледу начела којима су уређени наследноправни односи. Разлози правне традиције и различите потребе праксе креирали су и разлике у принципима наследног права у овим државама.

Иако ово није коначна листа начела наследног права, по нашем уверењу, у основне принципе савременог српског наследног права треба уврстити: начело универзалне сукцесије, начело равноправности у наслеђивању, начело јединства наследне масе, начело ограничености правних основа наслеђивања, начело узимања у обзир не само стварне већ и претпостављене воље оставиоца, начело уважавања специфичних прилика законских наследника, начело заштите интереса нужних наследника, начело слободе завештања, начело слободе избора наследника, начело официјелности расправљања заоставштине и начело заштите заоставштине.

Нема сумње, а ово истраживање је то и доказало, да су измене и допуне наследноправних прописа у Руској Федерацији, Републици Француској и Републици Србији утицале на преображај основних принципа наследног права и њихово прилагођавање економским кретањима у датом правном систему, као и захтевима друштвене стварности. Ти ефекти су дошли до најслабијег изражаја у српском праву, будући да домаћи законодавац деценијама није вршио неке крупније измене и допуне у нормирању наследноправних односа.

За разлику од ГКРФ који јасно говори о универзалној сукцесији као начину ступања у имовинске односе оставиоца у којима се он, за свога живота, налазио, ЗНРС нема такво решење. Квалитетнијој примени

¹⁰⁴ Видети: чл. 102 ЗВПРС.

и бољем разумевању актуелних наследноправних прописа сматрамо да би више послужило решење, садржано у ГКРФ, о наследноправној универзалној сукцесији.

Према се постојање принципа слободе завештања у домаћем праву може уочити из садржине низа одредаба посвећених завештајном наслеђивању, мишљења смо да решење о принципу слободе завештања, онако како је дефинисано у ГКРФ, може отклонити све недоумице савременог српског права у погледу тога шта слобода завештања све подразумева.

Како би се обезбедио виши ниво заштите заоставштине која у свом саставу има добра за чије управљање су потребна посебна стручност и знање, прихватљиво је да се, као у руском праву, то уреди механизмом повереничког управљања заоставштином и на тај начин ојача начело заштите заоставштине.

Литература/References

Абраменков, М. С., Чугунов. (2019). *Наследственное право*. Москва: Юрайт.

Антић, О. (2007). *Наследно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Бабић, И., Важнија начела оставинског поступка. *Анали Правног факултета у Београду*. Бр. 6/1992. 610–621.

Бабић, И. (2008). *Наследно право*. Београд: Службени гласник.

Братусь, С. Н. (1963). *Предмет и система советского гражданского права*. Москва: Госюриздат.

Васильев, А. (2019). *Основные понятия и принципы наследственного права в соответствии с V разделом ГК РФ*. Преузето 24. 5. 2024. <https://rulaws.ru/articles/osnovnye-ponyatiya-i-principy-nasledstvennogo-prava-v-sootvetstvii-s-v-razdelom-gk-rf/>

Grimaldi, M. (2017). *Droit des successions*, Paris: LexisNexis SA.

Гришаев, С. П. (2003). *Наследственное право. Учебное пособие*. Москва: Юрист.

Грудцына, Л. Ю. (2005). *Наследственное право РФ. Учебное пособие*. Ростов на Дону: Феникс.

Гущина, К. О. (2010). *Принципы наследственного права*. Преузето 10. 4. 2024. <https://be5.biz/prava/no09/02.html>.

Дреев Алексеевич, И. (2020). *Принцип справедливости и его реализация в нормах наследственного права*. Преузето 8. 4. 2024. <https://conf.siblu.ru/princip-sprovedlivosti-i-ego-realizaciya-v-normah-nasledstvennogo-prava>.

- Борђевић, В. (1997). *Наследно право*. Ниш: Правни факултет.
- Бурђевић, Д. (2010). *Институције наследног права*. Београд: Службени гласник.
- Кириллова, Е. А. (2012). Значење и улога принципа наследственог права. *Вестник Пермског Университета*. 3(17). 114–124.
- Корнеева, Л. И. (2019). *Наследственное право*. Москва: ООО Издательство Юрайт.
- Курноскина, О. Г. (2006). *Как грамотно составить завещание*. Ростов на Дону: Феникс.
- Курбанов, А. Р. и др. (2018). *Наследственное право*. Москва: Проспект.
- Malaurie, Ph., [Aynés, L.], Brenner, C. (2018). *Droit des successions et des libéralités*, Paris: LGDJ, Lextenso édition.
- Marković, S. (1981). *Nasledno pravo*. Beograd: Službeni list SFRJ.
- Mathieu, M.-L., Vladimirovna Rostovtseva, N. (2016). Le droit successoral en Russie et en France: étude comparative. *Revue internationale de droit comparé*. 68-2. 455–493.
- Mauray, J. (2007). *Successions et libéralités*. Paris: LexisNexis Litec.
- Nicod, M. (2014). La continuation de la personne du défunt: principe général du droit français des successions? *Presses de l'Université Toulouse Capitole*. 141–150. <https://books.openedition.org/putc/776>.
- Sériaux, A. (2013). *Successions et libéralités*. Paris: Ellipses.
- Сворцан, С. (2004). *Наследно право*. Крагујевац: Правни факултет.
- Смольков, Н. С. (2007). *Принципы наследственного права* (диссертација). Самара. Преузето 12. 4. 2024. <https://www.dissercat.com/content/printsipy-nasledstvennogo-prava>.
- Стојановић, Н. (2011). *Наследно право*. Ниш: Правни факултет.
- Terré, F., Lequette, Y. (1997). *Droit civil, Les successions, Les libéralités*, Paris: Dalloz.
- Ткаченко, А. А. (2012). Понятие и система принципов гражданского права. *Научный журнал КубГАУ*, № 84(10). Преузето 8. 6. 2024. <http://ej.kubagro.ru/2012/10/pdf/10.pdf>.
- Толстой, Ю. К. (1999). *Наследственное право: Учебное пособие*. Москва: Проспект.

Правни извори

Грађански кодекс Републике Француске од 21. 3. 1804. године. Закон бр. 65-570 1965-07-13; Закон бр. 72-626 1972-07-05. Закључно са изменама и допунама од 15. јуна 2024. године. Закон бр. 2024-536 (Code civil, 21. 03. 1804. *Loi 65-570 1965-07-13; Loi 72-626 1972-07-05*. Version en vigueur au 16 juillet 2024). Преузето 16. 7. 2024. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

Грађански кодекс Руске Федерације, први део од 30. 11. 1994. године. Бр. 51-ФЗ, други део од 26. 01. 1996. године. Бр. 14-ФЗ, трећи део од 26. 11. 2001. године. Бр. 146-ФЗ, четврти део од 18. 12. 2006. године. Бр. 230-ФЗ. Закључно са изменама и допунама од 16. 5. 2023. године. Бр. 23-П (Гражданский кодекс Российской Федерации – ГКРФ, часть первая от 30. 11. 1994 года. N 51-ФЗ, часть вторая от 26. 1. 1996 года. N 14-ФЗ, часть третья от 26. 11. 2001 года. N 146-ФЗ и часть четвертая от 18. 12. 2006 года. N 230-ФЗ. Ред от 16. 5. 2023 года. N 23-П). Преузето 15. 7. 2024. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142.

Грађански кодекс РСФСР од 11. 06. 1964. године. *Гласник Оружаних снага РСФСР*. Бр. 24. Измене и допуне од 26. 11. 2001. године. Бр. 147-ФЗ (Гражданский кодекс РСФСР от 11. 6. 1964 года. *Ведомости ВС РСФСР*. 1964. N° 24. Ред. от 26. 11. 2001 года. N 147-ФЗ). Преузето 27. 5. 2024. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1838/

Закон о ванпарничном поступку Републике Србије. *Службени гласник СРС*. Бр. 25.1982, 48.1988; *Службени гласник РС*. Бр. 46.1995 – други закон, 18.2005 – други закон, 85.2012, 45.2013 – други закон, 55.2014, 6.2015 и 106.2015 – други закон.

Закон о наслеђивању Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 46.1995, 101.2003 – одлука УСРС и 6.2015.

Закон о наслеђивању Социјалистичке Републике Србије. *Службени гласник СРС*. Бр. 52.1974, 1.1980, 25.1982 и 48.1988.

Закон о наслеђивању Федеративне Народне Републике Југославије. *Службени лист ФНРЈ*. Бр. 20.1955; *Службени лист СФРЈ*. Бр. 19.1965 и 42.1965.

Законик о интелектуалној својини Републике Француске од 1. 7. 1992. године. Закон бр. 92-597. Закључно са изменама и допунама од 17. 2. 2024. године. Закон бр. 2024-449 (Code de la propriété intellectuelle, Loi 92-597. Modifié en dernier lieu par 17. 2. 2024. Loi n° 2024-449). Преузето 15. 7. 2024. https://www.Legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXToooooo6069414/2024-07-15/

Закон о привредним друштвима Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 36.2011, 99.2011, 83.2014 – други закон, 5.2015, 44.2018, 95.2018, 91.2019 и 109.2021.

Породични закон Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 18.2005, 72.2011 – други закон и 6.2015.

Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 98.2006, 115.2021 и 16.2022.

Nataša Stojanović, LL.D.,
Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš,
Republic of Serbia

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SUCCESSION LAW PRINCIPLES

Summary

In a legal system, each branch of law has its fundamental rules, the guiding principles which serve as the cornerstone for developing the entire structure of constituent legal norms for regulating a range of related social relations. Being part of the civil law family, succession law is no exception as it adapts its basic principles to the basic principles of civil law, the requirements of the legal tradition, and the needs of society in a specific period of its development. As evident in the Civil Code of the Republic of France (the part regulating succession relations), the Civil Code of the Russian Federation (the part regulating succession rights), and the Succession Act of the Republic of Serbia, the basic principles of succession law are envisaged in different parts of legal texts. They are difficult to locate and correlate in a legal and logical whole, which ultimately aggravates their application in practice. Relying on the legal dogmatics, legal history, normative law and comparative law methods, the paper examines the basic principles of contemporary French, Russian and Serbian succession law through a prism of theoretic concepts, legal solutions and jurisprudence (judicial practice). They are analyzed in terms of their meaning and reach in regulating succession law relations. Given the fact that Russian, French and Serbian succession law provisions have been amended a number of times, this paper aims to cast more light on the current trends in the development of the basic succession law principles in order to determine a further direction in the development of succession law regulations in these countries.

Keywords: Russian law, French law, Serbian law, basic succession law principles.